

הריסת בתים

"אסור למעצמה הכובשת להחריב נכסי מקרקעים... השייכים ליחיד... אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה..." (סעיף 53 לאמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949))

בתייהן של מאות משפחות נהרסו מתחילת האינתיפאדה הנוכחית כתוצאה ממדיניות ה"חישוף", המענישה תושבים המתגוררים באזור בו בוצע פיגוע, וכתוצאה ממדיניות ההענשה של משפחות בגין פיגועים שביצעו בניהן. עם פלישות צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית, התרחב השימוש בהריסת אזורים מגורים "מטעמי ביטחון" מרצועת עזה לגינן ולשכם. אל מול חוסר היכולת של שירותי הביטחון למנוע פיגועים, גם לאחר כיבוש מחדש של הגדה המערבית על-ידי צה"ל, החלה ישראל להרוס בית אחר בית בהם התגוררו בני משפחות של חשודים בביצוע פיגועים. המוקד הגיש סדרה של עתירות לבג"ץ כדי לחייב את צה"ל לנהוג על-פי נוהל ההודעה מראש על הריסה, על-פי פסיקת בג"ץ במהלך האינתיפאדה הקודמת: לאפשר למשפחות המתגוררות בבתי המיועדים להריסה לשטוח את טענותיהן, במטרה להעביר את רוע הגזירה ולתת בידן זמן להוציא את מטלטליהן מהבית.

פעולות "חישוף"

ה"חישוף", שעיקרו יישורם של שטחים נרחבים באמצעות דחפורים, יושם מראשית האינתיפאדה הנוכחית והביא לעקירת מאות עצים, להשחתת אלפי דונמים של יבול חקלאי ולהריסת שכונות מגורים שלמות. עד לפלישות צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית השנה, בוצעו פעולות "חישוף" בשטחים בנויים בעיקר ברצועת עזה. במחצית השנה האחרונה הרס צה"ל ברצועה עשרות בתים, תוך מתן התרעה של דקות ספורות, והותיר מאות בני אדם ללא קורת גג, בגדים ומזון.

עתירה
לבג"ץ

ב-14 למרץ החלו דחפורי צה"ל להרוס מבנים באזור אל-מופראקה, בסמוך להתנחלות נצרים שברצועת עזה. הריסת הבתים באה זמן קצר לאחר שאירע פיגוע באזור, שגרם נזק לרכוש. כבעבר, ובניגוד להתחייבות המדינה בעתירה קודמת לבג"ץ, החלו הדחפורים במלאכת ההרס ללא מתן כל אפשרות לבעלי הבתים להוציא את חפציהם האישיים או לערער על ההחלטה להרוס את בתיהם. עוד באותו יום הוגשה לבג"ץ עתירה בשם ב"ו, תושב האזור ובשם המרכז הפלסטיני לזכויות אדם – עזה, רופאים לזכויות אדם והמוקד להגנת הפרט, כנגד המשך הריסת הבתים ההמונית ובדרישה למימוש זכותם של בעלי הבתים להעלות את טענותיהם כנגד ההריסה בפני הרשויות. בתשובתה, שקיבלה מעמד של פסק דין, התחייבה המדינה למסור הודעה מוקדמת עליה ניתן יהיה לערער בפני המפקד הצבאי, וכן, כי אם הערעור יידחה, תינתנה 48 שעות נוספות לפני ההריסה כדי לאפשר לעתור לבג"ץ. כל זאת אלא אם הדבר לא יתאפשר "מטעמים מבצעיים". (תיק 17501)

התוצאות העגומות של הריסת בתים סיטונית מ"טעמי ביטחון", התגלו במחנה הפליטים גינן כאשר, בזמן "מבצע חומת מגן" ולאחר קרב קשה שגבה מחיר דמים יקר, החלו דחפורי צה"ל להרוס עשרות בתים, לעתים מבלי שניתנה כל התרעה ליושביהם, שחלקם לא יכלו אף להציל את עצמם. התמונות מהאזור, ועדויות תושבי המחנה והחיילים שפעלו בו, לא הותירו מקום לספק כי מדובר היה בהרס בתים ללא כל התחשבות בחיי בני האדם המתגוררים בהם.²⁸ הפניות הראשונות מתושבי המחנה הגיעו ימים ספורים לאחר ביצוע ההרס. לא נותר למוקד אלא לדאוג לאלו שנותרו לכודים חיים תחת הריסות בתיהם. לאחר בירורים קדחתניים עם הפונים, ולאחר שצה"ל סירב לשלוח למחנה את יחידת החילוץ של פיקוד עורף, שלה ניסיון רב בחילוץ לכודים ברחבי העולם, הגיש המוקד עתירה לבג"ץ בה

²⁸ איל רז ויעל שטיין, חומת מגן - עדויות חיילים, עדויות פלסטינים, 2001, בצלם, עמ' 12-13.

נדרשה המדינה להפעיל יחידה זו במחנה הפליטים. המדינה התחייבה בפני בית המשפט כי יחידת החילוץ תפעל במחנה, אולם עד היום לא נתקבל כל מידע מצה"ל לגבי היקף פעולתה במקום.

ביום ראשון ה-7 לאפריל החלו דחפורי צה"ל להרוס את ביתה של פ"א, כבת 60, במחנה ג'נין. בנה הצליח לברוח מהבית אך פ"א, המרותקת למיטתה, וכלתה, נותרו מאחור. בני משפחתו האמינו כי הן מתו, כיון שהגיעו לאוזנם שמועות בדבר גופותיהן של נשים המוטלות ברחוב בו ניצב הבית. בסוף אותו שבוע שמע נכדה של פ"א כי מאותו אזור מגיעות קריאות עזרה של נשים הקבורות תחת הריסות הבתים. משלא יכול היה לצאת למקום, בשל העוצר, פנה הנכד למוקד, שניהל מגעים עם הצבא משך ליל השבת והשבת, במטרה להביא לאיתורן וחילוץן של הנשים, אך ללא הועיל. קצין ממינהלת התיאום והקישור בג'נין יצא לשטח בצהרי יום שבת וקרא בשמן של הנשים, אך לא שמע דבר. לפי דבריו, הוא עצמו אינו יכול למצוא את המקום בו עמד הבית, למרות שמיקומו המדויק הועבר בפקס, כיוון שהאזור "... משוטח לגמרי...".

המוקד פנה בדרישה לשלוח למקום יחידה מיוחדת המיומנת באיתור וחילוץ אנשים שנקברו תחת הריסות, אך עד לשעות הערב במוצאי שבת לא נמסר למוקד מידע כי יחידה כזו נמצאת במקום ומנסה לאתר את שתי הנשים. יותר מכך, מתשובתם הרשמית של גורמי הצבא עלה כי רק במקרים בהם יועבר מידע מדויק, ורק כאשר יובטח שלומם של אנשי יחידת החילוץ, היא תצא לשטח. בשעה 22:30 הגיש המוקד עתירה לבג"ץ, בבקשה לחייב את שר הביטחון להורות על שיגור יחידת החילוץ המיוחדת של פיקוד העורף, לשם איתורו וחילוץו של כל אדם אשר נקבר חיים תחת ההריסות במחנה הפליטים ג'נין. בבית המשפט התחייב צה"ל כי יחידת החילוץ של פיקוד העורף נמצאת בשטח מחנה הפליטים ומחפשת אחר אלו הקבורים תחת ההריסות, לא רק על-פי מידע מדויק אלא גם על-פי ניסיונם המקצועי של אנשיה. (תיק 17767)

ענישת משפחות מבצעי פיגועים

כמו רעיון הגירוש, כך גם רעיון הריסת בתי משפחות של מבצעי פיגועים הועלה ככלי ללחימה בתופעת פיגועי ההתאבדות. 31 בתים נהרסו בפעולות ענישה מאז תחילת האינתיפאדה ועד ל-14 באוגוסט,²⁹ רובם ללא הוצאת צו, ללא מתן אפשרות למשפחה להשמיע את טיעוניה כנגד הריסת ביתה וללא מתן זמן להוצאת חפצים מהבית. עקב סיבות אלו, ומפאת התוצאה הקשה, טופלה כל פנייה שנתקבלה במוקד, גם אם היה מדובר בחשד בלבד, בבהילות.

בראשית נובמבר 2001 נהרג אחיו של ע"ע בפעולת חיסול של צה"ל. יום לאחר חיסולו נכנסו חיילים לכפר תל שבאזור שכם, סילקו את בני המשפחה מביתם והודיעו להם כי בכוונתם להרוס את הבית. ע"ע פנה למוקד, שדרש מצה"ל להימנע מהרס הבית עד למימוש זכות הטיעון למשפחה. הצבא ענה בתגובה כי אין כוונה להרוס את הבית. כחודשיים לאחר מכן, ביום שישי, ה-4 לינואר 2002, נכנסו חיילי צה"ל לשוב לכפר, פינו את בני משפחתו של ע"ע מביתם ומסרו להם כי בכוונתם להרוס את הבית. הפעם ליווה את החיילים טרקטור שהחל להרוס את גרם המדרגות. המוקד החל בבירורים קדחתניים מול הצבא, אך ללא הועיל. באין התחייבות מצד הרשויות, עתר המוקד מיד לבג"ץ, בבקשה להוצאת צו שימנע את הריסת הבית ויחייב את צה"ל לקיים הליך שימוע. בדיון שנערך בעתירה מסרה המדינה מספר עובדות שהביאו את המוקד למשוך את עתירתו: בין השאר דווח כי בבית האמור נמצא נשק רב וממצאים המעידים כי ייתכן ששימש גם כמעבדת נפץ. בכך נותק, לכאורה, הקשר בין הריסת הבית לפעולת הענישה בגין פעולותיו של האח. בסופו של דבר, עזב צה"ל

²⁹ על-פי נתוני בצלם, www.btselem.org.

את הכפר עוד לפני הדיון בעתירה, והבית לא נהרס. לאחר מכן התברר כי הנשק הרב שנמצא כלל רובה אחד ומספר כדורים, וכן כי פרטים נוספים שנמסרו על-ידי המדינה באותו דיון לא היו מדויקים. לאור זאת פנה המוקד לפרקליטות המדינה בבקשה להבהרות, כיצד הוצגו בבית המשפט עובדות שלא תאמו את המציאות באותה עת. הבירור בפרקליטות בעניין זה נמשך. (תיק 16629)

הטיעונים המשפטיים, העומדים בבסיס עתירות המוקד לבג"ץ בעניין הריסות הבתים, נוגעים לחובתו של מפקד צה"ל באזור לקיום הליכים הוגנים והפעלת שיקול דעת סביר. חובות אלו כוללות הוצאת צו המסתמך על ראיות מבוססות, מתן זכות שימוע וזכות ערעור למשפחה ושמירה על עקרון המידתיות, באופן שתמוזער הפגיעה בחפים מפשע.

עתירה
לבג"ץ

בשעות הבוקר המוקדמות של ה-12 למרץ, נכנסו כוחות צה"ל למחנה הפליטים אלאעמרי שבפאתי רמאללה. ס"א נמלט מאימת החיילים, כמו גם רוב הגברים תושבי המחנה. מאוחר יותר התפרסמו ידיעות בתקשורת כי ביתו, שבו התגוררה גם אחותו שהתאבדה בפיגוע בירושלים זמן מה קודם לכן, נהרס על-ידי חיילי צה"ל. בבית זה מתגוררים ס"א, שני אחיו, נשותיהם, אמם וילדיהם, בני שישה חודשים עד שמונה שנים. מאוחר יותר התברר כי הידיעות על הריסת הבית היו מוקדמות וכי הוא עדיין עומד על תילו. מיד עם קבלת הפנייה, פנה המוקד למפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, שבסמכותו להורות על הריסת הבית, ולפרקליטות המדינה. לאחר שהפנייה נותרה ללא מענה, עתר המוקד בו ביום לבג"ץ, בבקשה להוצאת צו שיאסור על צה"ל להרוס את ביתו של ס"א, עד שיתאפשר לו ולאחיו לערער על כך. בג"ץ הוציא את צו הביניים כמבוקש, ולאור תשובת המדינה כי אין כוונה להרוס את הבית, ויצאת כוחות צה"ל מרמאללה ב-19 למרץ, נדחתה העתירה. (תיק 17330)

במקביל לקבלת ההחלטה על גירוש בני משפחות של חשודים בביצוע פיגועים, החל צה"ל במהלך נרחב להריסת בתיהם. בלילה בו נעצרו בני משפחות המבוקשים, שכנגד שלושה מהם הוצא צו גירוש, נהרסו בתיהם. במהלך ארבעת הימים הראשונים באוגוסט נהרסו תשעה בתים נוספים בגדה המערבית. המוקד הגיש אז עתירות לבג"ץ בשמן של 35 משפחות, שפנו עוד קודם לכן לסיוע בהשבת גופות בניהן המתאבדים. לאחר דחיית שתי עתירות מקובצות אלו, הגיש המוקד עתירות פרטניות, בעניין של משפחות נוספות. גם עתירות אלה נדחו. שופטי בג"ץ מסרו בדיון כי המקום למימושה של זכות הטיעון אינו בבג"ץ וכי כל משפחה יכולה לפנות למפקד כוחות צה"ל באזור במכתב, בו יפורטו נסיבותיה המיוחדות. וכך, כאשר עומד המפקד להוציא צו הריסה לבית מסוים, יוכל לבדוק את הכתוב במכתב המשפחה ולהכריע – להריסה או לא. החלטה זו של בג"ץ חסמה באופן מוחלט כמעט את אפשרות הפנייה לבית המשפט, למעט אם מתקיימות נסיבות יוצאות דופן מובהקות לגבי בית מסוים. המוקד עומד לפנות עתה לבג"ץ פעם נוספת, יחד עם האגודה לזכויות האזרח, בבקשה לקיום דיון נוסף ומורחב בבג"ץ.

עתירה
לבג"ץ